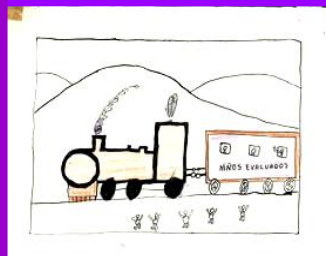
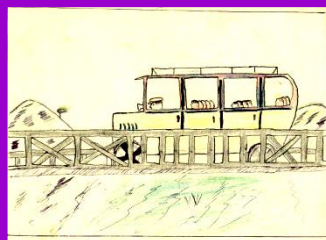

Llapis, paper i bombes 1936-1939

Orientacions per al professorat

www.llapispaperibombes.com

Autors

Giovanni Croatto, José Antonio Fernández, Ramón Galdrán, Remedios Izquierdo, Carlos Salinas, Teresa Sanz.

Traducció

Domenge Boronat

Colaboració: equip del Museu de la Universitat d'Alacant

Les orientacions didàctiques tenen com a objectiu ajudar la visita de l'exposició així com facilitar l'ús de la guia de l'alumnat. Aquestes orientacions responen a una metodologia que es desenvolupa al llarg del recorregut, amb un conjunt d'activitats organitzades en una seqüència de tres etapes. Cadascuna d'aquestes etapes correspon a una de les fases del procés d'aprenentatge.

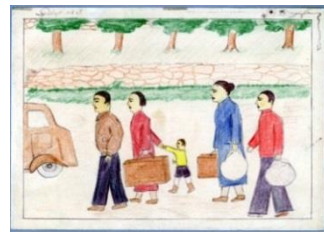
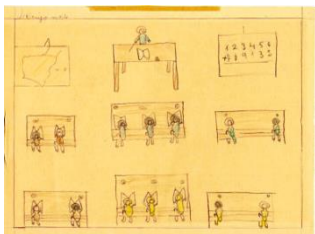
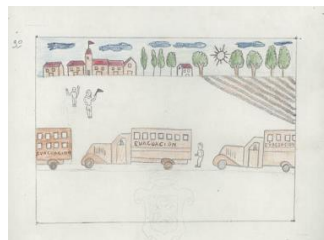
1. Presentació, formulació de preguntes i guió.
2. Recerca d'informació.
3. Reflexió final: comprovació i valoració d'allò que s'ha après.

Tot seguit ens detindrem en cadascun dels apartats.

PRESENTACIÓ

Com a punt de partida cal situar els alumnes i les alumnes davant del que veuran. No es tracta de fer un resum de la informació que trobaran a l'exposició, sinó de despertar-los la necessitat de conèixer el significat dels dibuixos. Aquesta presentació pot fer-se a classe o en el mateix recinte.

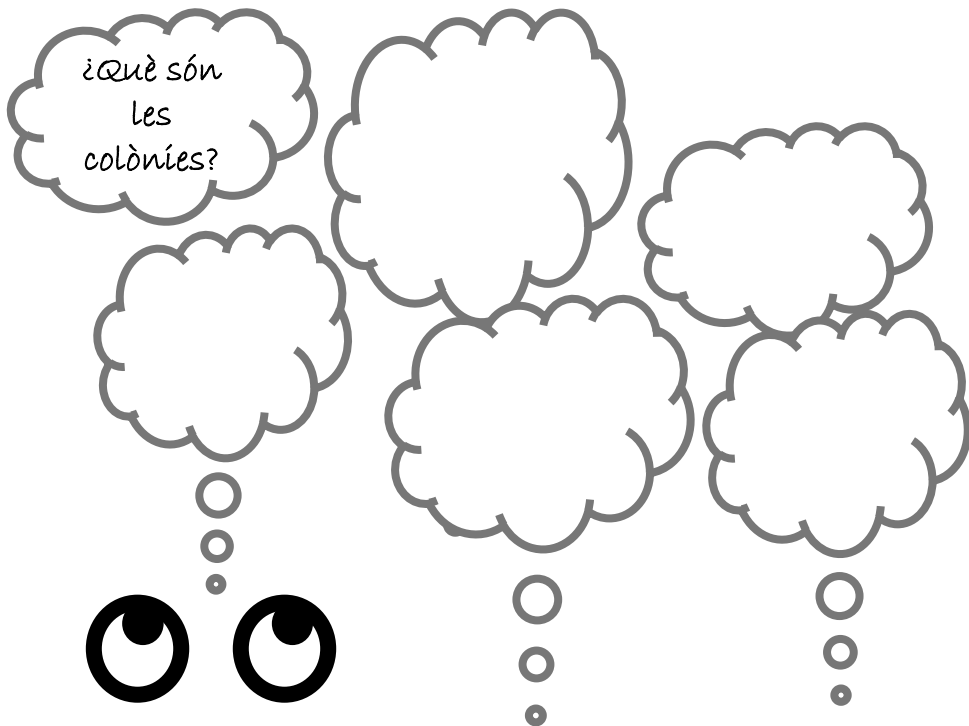
Si es vol preparar a classe, es facilita en la guia una mostra de nou il·lustracions per tal d'estimular la seua curiositat i provocar la formulació de preguntes. També pot fer-se en el recinte de l'exposició on s'ha posat una maleta amb una selecció de dibuixos. A més, la maleta serveix per emmarcar l'època, contenir els dibuixos i suggerir el temps que han estat emmagatzemats.

LES NOSTRES PREGUNTES

Cada alumne ha d'escriure les preguntes que s'ha plantejat espontàniament en la seua guia.

És possible que la relació de l'alumne siga pobre, tanmateix es podrà enriquir en la **posada en comú** dels interrogants de tots els alumnes.

FEM EL GUIÓ

L'eix conductor que organitza l'exposició ha d'organitzar també les preguntes del guió. Així anirem col·locant les que han format entre tots en el rectangle amb el qual s'hi relacionen.

LA GUERRA

Escriu ací totes les preguntes que es referisquen a la guerra.

LES COLÒNIES

En aquest requadre les preguntes que es referisquen a les colònies

L'EVACUACIÓ

Es traslladen les preguntes que es referisquen a l'evacuació.

I TAMBÉ...

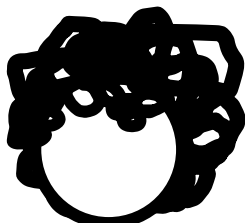
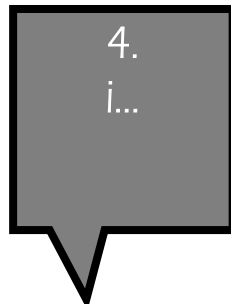
Està pensat per aquelles preguntes que no fan referència a cap dels aspectes esmentats adés, però que caldria incloure en el guió.

BUSQUEM INFORMACIÓ

Ara comencem la segona fase del procés que és la d'aconseguir la informació que els permeta respondre les preguntes.

Considerem convenient dedicar una pàgina per informar sobre els dibuixos, sobre qui els va fer, quan, on es conserven i les adreces d'internet per localitzar els fons. Aquesta informació, tot i que apareix en els cartells que introdueixen l'exposició, l'hem volgut incloure en la guia perquè puguem fer-la servir a classe i consultar els enllaços d'internet.

Els cartells de l'exposició s'identifiquen amb colors per tal de facilitar la seua consulta.

Els dibuixos que tot seguit veuràs són petits i s'ha fet sobretot en paper i amb llapis de colors. Els pintaren xiquetes i xiquets que havien patit un experiència molt dura: la guerra civil espanyola.

Durant la guerra (1936-1939) s'evacuaren els xiquets i xiquetes de les zones de conflicte per traslladar-los a colònies establertes en altres llocs més segurs d'Espanya i d'Europa.

El Ministeri d' Instrucció Pública, en col·laboració amb diferents Institucions, arreglà un gran nombre de dibuixos fets en aquestes colònies per escolars d'edat compreses entre 3 i 15 anys. Es feu per tal de donar a conèixer la situació espanyola durant la guerra. Un altre objectiu era captar fons per ajudar al manteniment de les colònies.

L'any 1937, s'organitza a València una exposició, el comissari de la qual va ser Josep Renau. A Barcelona també ho feu el SRI (Socors Roig Internacional). En 1938, uns mils dibuixos s'esposaren en els magatzems Lord&Taylor's de Nova York. I el març de 1939, a Paris, amb la col·laboració de Pablo Picasso.

Una part dels dibuixos es conserven a la Universitat de Califòrnia de San Diego (617 exemplars) i en la de Columbia de Nova York (153), a més cal afegir els de la Biblioteca Nacional de Madrid (1172 originals). Uns altres que també es conserven són els que feren les xiquetes i xiquets evacuats a Rússia, dipositats per l' associació AGE (Arxiu Guerra i Exili) i el CEM (Centre Espanyol de Moscou) en l' Arxiu Nacional de Catalunya. A més dels que es guarden en diverses Institucions nord-americanes, canadenques, britàniques, etc. Aquest fons poden visitar-se a la web www.llapispaperibombes.com

1. Informació sobre la guerra

Aquesta pàgina i les següents són perquè els alumnes puguin prendre nota d'allò que més els ha interessat al llarg de la visita.

Cada pàgina correspon a una secció de l'exposició i en cadascuna d'elles s'estimula la recerca amb una sèrie de preguntes que completaran aquelles que s'hagen formulat adés.

Has d'aconseguir informació sobre els punts següents:

- Com comença la guerra
- Quant de temps dura la guerra
- Quines forces s'enfronten durant la guerra
- Quan i com acaba la guerra
- Altra informació obtinguda sobre la guerra a partir dels dibuixos

2. Informació sobre les colònies

Has d'aconseguir informació sobre els punts següents:

- Què eren les colònies
- On se situaven
- De quins organismes depenien
- Com era la vida en las colònies
- Altra informació obtinguda sobre les colònies

3. Informació sobre l'evacuació

Has d'aconseguir informació sobre els punts següents:

- En què consisteix l'evacuació
- D'on procedien els xiquets i xiquetes evacuats
- Organismes que col·laboraven i organitzaven l'evacuació
- Com es realitzava l'evacuació.
- Destinació dels xiquets i xiquetes evacuats
- Altra informació obtinguda sobre l'evacuació

4... I més informació

Per completar la informació has d'averiguar:

- On es guarden els originals dels dibuixos
- Por què estan tan dispersos els originals.
- Quines persones feren els dibuixos.
- Per què es feien els dibuixos.
- Qualsevol altra informació obtinguda.

REFLEXIÓ FINAL

Abans d'anar-se'n

- Seria interessant aprofitar els dibuixos que han vist, ja que s'hi mostren els problemes que estaven vivint aquells xiquets, per realitzar altres dibuixos, o escriure una carta, sobre els problemes del món actual: altres guerres, desocupació, crisi, pobresa, migracions, etc. Després es farà una selecció del material que s'ha elaborat per penjar-lo en l'arbre que acompanya la exposició.
- Mentre l' alumnat dibuixa o escriu, s' iniciarà l' audició de la banda sonora que il·lustra musicalment l' exposició
- La visita es completarà amb una valoració per part de l'alumnat amb un material que se'ls lliurarà.

En classe

Es convenient dedicar un temps a comprovar allò que han après. Per tal de fer-ho:

- Seria interessant repassar las preguntes plantejades al inici i saber si han aconseguit informació per respondre-les. És possible que algunes queden sense resposta i calga seguir investigant. També poden haver sorgit altres de noves. Cal tenir en compte que conèixer i interrogar són dos elements indispensables en l'aprenentatge que sempre van enllaçats.
- Convé organitzar tota la informació rebuda i fer una redacció o informe on s'explique el que s'ha après en la visita. Es pot ampliar la informació i consultar els arxius en les adreces següents:
<http://www.columbia.edu/cu/lweb/eresources/exhibitions/children/html/region12.1.html>
<http://libraries.ucsd.edu/speccoll/tsdp/index.html>
<http://www.bne.es/es/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Colecciones/>
<http://escolapau.uab.cat/dibuixos/index.htm>

En l'actualitat hi ha altres generacions que estan patint noves guerres que també són dibuixades pels xiquets. Algunes institucions s'hi preocupen i hi ha iniciatives que denuncien la violència fent servir els dibuixos infantils.

ELS AUTORS DELS DIBUIXOS: Félix Sánchez del Amo A. Boscá José González

Escrivá Julian Iglesias Isidoro Gómez Amparito Montalban Antonio Prat Ocariz Juan

Aparicio Alonso Octavio Gabrielli Juanito Duran Gratacós Francisco Martínez Josefa

Buaños Rafael Cerrillo Manolo Díaz Luna Manuel Moreno M. Bosque Rafael Martínez

José Espejo Mª Dolores Sanz Segundo Bravo Fargas Magdalena Fernández Pilar Arjonilla

Ramón Luis Asunción Acín Ángeles Arnáiz Rosario Lorate Gloria Boada Teresa Lloveras

Trebol Santiago Carrana Manuel Bravo María Pascual Valladolid Emilio Díaz Luna Julián

Rodríguez Antonio Luna Jaime López María Serrano Filomena Torroella Ricardo Prat

Pepita Casado Gauderats Agustín Cid Ángel Castellanos José Antonio Sánchez F. Sanz

Herranz Filomena Torroella Rafaela Jover Rodríguez Ángeles Benito Gloria Boada

Fernando Olavera Eduardo Bartrina Ramón Hernández Amigo Anita Lloveras Trebol

Mercedes Comellas Ricart Julia Carmen Huertas Inés Millán Romeo Benita Gurruchaga

Rafael Tejedor Humero Jaime Barrio

... I D'ALTRES QUE NO HI

APAREIXEN